

Т.Г. ГРИЦЯ

Національний університет внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ВІДОМЧОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС УКРАЇНИ

Виконаний порівняльний аналіз методології підготовки фахівців в галузі юриспруденції цивільними та відомчими навчальними закладами; показано значення відомчої професійної підготовки в системі ОВС України.

Значення змісту професійної відомчої освіти особового складу органів внутрішніх справ обумовлене її місцем у якісному вирішенні суспільно-державних завдань, що прямо пов'язані з підготовкою висококваліфікованих фахівців-правоохоронців, здатних на високому рівні виконувати функції захисту й забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів правовідносин. Докорінна трансформація суспільного укладу у напрямку ринкової саморегуляції, децентралізація й демократизація державного управління та зміна ціннісних орієнтирів населення країни викликають потребу у коригуванні цілей, завдань, принципів, форм і методів діяльності органів системи Міністерства внутрішніх справ.

Зміна засад їх побудови й функціонування, переорієнтація установлень правосвідомості персоналу нададуть реальні позитивні результати лише за умов професійної підготовки спеціалістів-правоохоронців зовсім нової генерації, які повністю відповідатимуть сучасним вимогам розвитку цивілізованого суспільства. "Мова насамперед іде про такі компоненти активної життєвої позиції працівників органів внутрішніх справ, як професійна освіченість та широкий культурний кругозір, обіймаючий високий рівень інтелектуальної, правової, моральної культури. Причому особливе значення набуває внутрішнє прагнення кожного співробітника органів внутрішніх справ до самовдосконалення – самоосвіти й розширення свого культурного кругозору, що неминуче призводить до підвищення соціальної життєвої позиції, що поєднує свідоме відношення до суспільного обов'язку з його чесним виконанням не на словах, а на ділі" [1, с.2-3]. "Реформування та перебудова діяльності міліції потребує не тільки реорганізації її структури, але й зміни системи дійсних орієнтацій та ставлення працівників органів внутрішніх справ до своєї службової діяльності, виконання цього завдання неможливе без якісної підготовки спеціалістів, фахівців високого класу", - вказують М.І. Ануфрієв, О.М. Бандурка, О.Н. Ярмиш [2, с.29].

Таким чином, поставлені перед органами внутрішніх справ практикою оновлення суспільно-державного ладу країни правоохоронно-правозабезпечувальні завдання будуть виконані оперативнo й якісно, якщо в них будуть працювати

спеціалісти високого гатунку, які пройшли свого часу спеціальну довузівську підготовку, отримали фундаментальну теоретичну підготовку та навички практичної діяльності під час навчання у спеціалізованих відомчих вищих закладах освіти, постійно працюють над підвищення свого професійного рівня за допомогою найрізноманітніших форм післядипломної освіти. Довузівська підготовка, навчання у вищих навчальних закладах, післядипломна освіта - три найважливіші складові професійної підготовки персоналу для органів, служб та підрозділів внутрішніх справ, і ефективне функціонування цих складових можливе лише у контексті відповідного системоутворюючого фактора – відомчої освіти Міністерства внутрішніх справ України. Як вказує О.В. Кудрявцев, "підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів є одним з провідних елементів в процесі реалізації кадрової функції будь-якої соціальної системи. У свою чергу, цей елемент утворює спеціалізовані підсистеми – різного роду учбові заклади та підрозділи підготовки й підвищення кваліфікації, а також функціональні суб'єкти управління ними" [3, с.17]. "Професійна підготовка є готовність до виконання професійних завдань. Тому вона не вичерпується лише знаннями і уміннями в сфері охорони правопорядку, але й залежить від готовності співробітника застосувати їх на благо суспільства, зберігаючи при цьому своє життя та здоров'я, а також життя і здоров'я своїх товаришів. Розглядаючи професійну підготовку як необхідний рівень знань, умінь та навичок працівників, їх здатність виконати покладені завдання і функції, необхідно мати на увазі, що поняття професійної підготовки обіймає також процес навчання, його види (початкову підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації, службову підготовку тощо)" [4, с.16-17]. Звідси: високоефективна професійна підготовка працівників органів внутрішніх справ можлива лише за умов функціонування спеціалізованих відомчих учбових закладів.

Значення таких відомчих закладів Міністерства внутрішніх справ України має не лише науково виважене теоретичне підґрунтя. Важливим доказовим аргументом необхідності комплектування служб та підрозділів внутрішніх справ лише фахівцями, які закінчили спеціалізовані відомчі навчальні заклади,

є розгляд сумісної проблематики їх підготовки цивільними закладами освіти, що обумовлено постійним некомплектом органів, значною плінністю кадрів та неможливістю учбових закладів Міністерства внутрішніх справ комплектувати втрачені кадри з причин постійного скорочення прийому до них слухачів та курсантів через обмеження бюджетного фінансування.

Відразу зазначимо, що система освіти має багато профільний характер, отже кожний заклад освіти має свою спеціалізацію та спрямований на задоволення потреб у кваліфікованих фахівцях окремої галузі народного господарства, освіти, науки чи культури. З огляду на це, загально цивільні заклади освіти не призначені для підготовки фахівців для органів внутрішніх справ. В них можуть надавати лише базові знання, які стануть у пригоді в деяких службах та підрозділах органів внутрішніх справ. Наприклад, особа, що закінчила автотранспортний навчальний заклад освіти, придбала необхідні знання, які можуть бути застосовані на службі в державній автомобільній інспекції, а особа, яка отримала економічну освіту в цивільному закладі, володіє знаннями, що необхідні для виконання обов'язків в державній службі по боротьбі з економічними злочинами. Водночас ці знання обов'язково необхідно пропустити скрізь призму специфіки діяльності органів внутрішніх справ, пристосувати їх до майбутньої діяльності працівника, а також надати необхідні знання та прищепити уміння і навички, необхідні для виконання службових обов'язків у відповідних службах і підрозділах органів внутрішніх справ.

Існуюча система юридичної освіти, що запроваджена в цивільних закладах освіти, непристосована для підготовки фахівців для органів внутрішніх справ з наступних причин:

1. Цивільні заклади освіти не ставлять перед собою мету підготувати фахівців саме для органів внутрішніх справ та як наслідок, не враховують специфіку діяльності цього органу виконавчої влади. Вони здебільше готують абстрактних фахівців, так званого широкого профілю з спеціальності "правознавство".

2. Не дивлячись на специфіку професійної підготовки юридичних кадрів, яка обумовлена особливістю змісту їх наступної діяльності, прийом на денне відділення юридичних факультетів та юридичних вищих навчальних закладів нічим не відрізняється від прийому на інші факультети чи в інші вищі навчальні заклади. Основним критерієм відбору потенційних фахівців в галузі права є успішне складання вступних іспитів. Цей критерій, без сумніву, є необхідним, але його застосування не виявляє таких необхідних якостей для майбутнього працівника органів внутрішніх справ, як чесність, моральність, непохитність та психологічна витримка. У документах, які подаються абітурієнтом, зазначені якості не знаходять належного відображення. Підтвердженням недоліків існуючого прийому є здійснення сту-

дентами злочинів та інших правопорушень, а також прийняття до цих закладів осіб, які в минулому були пов'язані зі злочинним середовищем, особисто здійснювали злочини та інші правопорушення.

3. Освітні програми у цивільних закладах освіти недостатньо враховують практичну підготовку, віддають перевагу теорії і відірвані від реальної практики. Освітні програми не включають в себе такі необхідні для майбутнього правоохоронця дисципліни, як: "Бойова підготовка", "Оперативно-розшукова діяльність", "Спеціальна техніка", "Спеціальна тактика". Навіть фізична підготовка на юридичних факультетах та в юридичних вищих навчальних закладах проводиться за загальною програмою, яка не враховує специфіки органів внутрішніх справ, де превалує рукопашний бій, кросова та силова підготовка.

4. Відмінність в якості учбового процесу та загалом в підготовці фахівців з юридичною освітою досить вагома. Вона обумовлена різними причинами, а саме: нестача та нерідко невисокий науково-педагогічний рівень викладачів, особливо в периферійних навчальних закладах; відмінність в методиках навчання; відсутність належної матеріально-технічної бази; недостатнє методичне забезпечення освітняського процесу; неналежне забезпечення студентів технічними засобами навчання; недостатня кількість учбових посібників; відсутність постійно відновлюваної бази нормативно-правових актів, без якої важко відслідковувати зміни в законодавстві. Все це не дозволяє проводити заняття на високому якісному рівні. Навіть у профільних юридичних вищих навчальних закладах не обновляються засоби, які застосовуються в навчальному процесі; в якості наочних посібників використовуються застарілі матеріали, що свідчить про відсутність контактів з практичними підрозділами.

5. Студенти не всіх юридичних факультетів та юридичних вищих навчальних закладів можуть пройти стажування в органах внутрішніх справ. Навіть для студентів профільних факультетів юридичних вищих навчальних закладів стажування займає незначний термін, до того ж практичні працівники не зацікавлені в керівництві практикою студентів цивільних навчальних закладів.

6. Декотрі з цивільних закладів освіти готують фахівців з юридичною освітою як на денній, так і на заочній формі навчання. Треба зазначити, що підготовка слідчого, дізнавача, оперативного уповноваженого та інших спеціалістів потребує врахування специфіки їх діяльності. Вона пов'язана з вивченням теорії права, форм, методів, прийомів, які практично неможливо використовувати в роботі без їх учбового опанування. Всебічне оволодіння юридичним інструментарієм неможливо й при заочній формі підготовки кадрів, бо в силу багатьох причин, вона зводиться практично до сесійного учбового процесу, який складається з стислих лекційних курсів, поодиноких семінарських занять і, головним чином,

іспитів, та представляє собою самообман суспільства і держави в галузі підготовки юридичних кадрів.

7. Цивільні заклади освіти випускають фахівців, які у більшості своїй неспроможні після закінчення закладу освіти адаптуватись в практичному підрозділі та ефективно виконувати свої обов'язки - потрібен деякий час, щоб в повній мірі підготувати їх до практичної діяльності.

У відомчих навчальних закладах, на відміну від цивільних, орієнтованих на підготовку фахівців широкого профілю, відбувається підготовка фахівців для конкретних сфер діяльності органів внутрішніх справ. Саме цьому відповідає новий перелік спеціальностей, яких набувають слухачі та курсанти в процесі підготовки у відомчих навчальних закладах освіти, це: "правознавство", "правоохоронна діяльність", "управління в сфері правопорядку", "військово-юридична діяльність", "практична психологія". Відбір кандидатів на навчання до відомчих навчальних закладів покладається на апарати по роботі з особовим складом Міністерства внутрішніх справ України, тому комплектуючі органи забезпечують їх попередній професійно-психологічний відбір, проходження військово-лікарської комісії, перевірку рівня загальноосвітньої та фізичної підготовленості, проведення спеціальної перевірки. Результати вивчення та перевірок залучаються до особових справ кандидатів, які в разі позитивного результату надсилаються до відомчого навчального закладу, в який за умов успішного складання вступних іспитів кандидати зараховуються. Така система відбору спрямована на те, щоб з самого початку формувати якісний особовий склад та завадити проникненню до органів внутрішніх справ осіб з антигромадськими нахилами. Особи з числа цивільної молоді з моменту зарахування до закладів МВС України знаходяться на службі в органах внутрішніх справ. Слухачі та курсанти приймають присягу, і на них поширюються права і обов'язки, гарантії правового та соціального захисту, передбачені для начальницького складу органів внутрішніх справ. Відомчі навчальні заклади належать до навчальних закладів закритого типу з обов'язковим казарменним станом на першому та другому курсах. Під час навчання слухачі і курсанти знаходяться під керуванням і контролем командирів, що дозволяє вберегти молодь від різних негативних факторів навколишнього середовища. Програми професійної освіти відомчих навчальних закладів більшу частину навчального часу відводять на вироблення і закріплення вузькопрофесійних вмінь та навичок, а не на загальну юридичну підготовку. При підготовці фахівців наряду з профілюючими та спеціальними дисциплінами особливу увагу приділяють таким дисциплінам, як фізична та бойова підготовка, які викладаються весь термін навчання. Практика і стажування курсантів та слухачів в органах і установах внутрішніх справ є складовою частиною навчально-виховного процесу та забезпечує подальше закріплення і поглиблення

одержаних ними теоретичних знань, набуття і вдосконалення професійних умінь, прищеплення інтересу до спеціальності. Наказом МВС України № 920, яким затверджується "Типове положення про організацію і проведення навчання і виробничої практики (стажування) курсантів і слухачів навчальних закладів МВС України в органах і установах внутрішніх справ", відповідальність за організацію стажування покладається на відповідних керівників навчальних закладів і органів внутрішніх справ [5].

Взагалі, процес підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ у відомчих навчальних закладах має своєю метою забезпечення органів внутрішніх справ фахівцям, які знають свою справу, володіють високою правосвідомістю, відповідають за рівнем знань отриманому ними диплому про вищу освіту та вміють працювати в органах внутрішніх справ. Система підготовки кадрів у відомчих навчальних закладах освіти знаходиться в динамічному розвитку, який має забезпечувати її відповідність вимогам практичної діяльності працівників органів внутрішніх справ в сучасних умовах. Вона враховує кращий закордонний досвід підготовки поліцейських кадрів, чому сприяє постійний обмін досвідом між Міністерством внутрішніх справ України та правоохоронними органами інших країн. Така система підготовки кадрів найбільш адаптована до умов служби в органах внутрішніх справ і пройшла перевірку часом. Значення відомчої освіти для підготовки персоналу органів внутрішніх справ України пов'язано з тим, що:

- відомча система освіти являє собою невід'ємну частину державної освітньої системи. Міністерством внутрішніх справ України та відомчими навчальними закладами розроблено ефективний механізм співпраці з Міністерством освіти та науки України з усіх питань державної політики в освітянській галузі;

- за досить короткий час існування відомчої системи освіти вона довела спроможність готувати фахівців вищої кваліфікації з урахуванням існуючих потреб практики боротьби із злочинністю й інтересів конкретних кадрових замовлень;

- Міністерство внутрішніх справ може здійснювати підготовку фахівців для власних потреб, починаючи з відбору на навчання у відомчі навчальні заклади та закінчуючи призначенням на відповідні посади в системі органів внутрішніх справ;

- знаходження учбових закладів в системі Міністерства внутрішніх справ України дозволяє їм взаємодіяти та співпрацювати з практичними підрозділами, отримувати від них експертну та консультативну допомогу, наочні посібники для лабораторних та семінарських занять, а також залучати висококваліфікованих практичних працівників у якості доповідачів та викладачів;

- Міністерство внутрішніх справ України може планувати та прогнозувати потребу кількості фахівців за спеціальностями для щорічного заміщення

вакантних посад, і з огляду на це корегувати набір курсантів у відомчі навчальні заклади;

- відомча система освіти характеризується гнучкою системою підготовки, яка, передусім, враховує вимоги практики; характерною її рисою є єдність, послідовність та безперервність.

Таким чином, важливим аспектом значущості відомчої освіти та змісту останньої для підготовки особового складу органів, служб та підрозділів внутрішніх справ є їх безперервний характер. "Концепція безперервної освіти вирішує важливе теоретичне питання про співвідношення двох головних функцій освіти – соціальної і економічної, визначаючи, що відтворення розвиненої особистості складає головну мету діяльності систем освіти і лише на цій підставі вирішуються усі інші завдання. Відтворення ж професійного потенціалу є важливою складовою процесу формування людської особистості" [3, с.7]. Причому в дослідженнях вчених підкреслюється пріоритет саме соціальної функції освіти, а в самому загальному вигляді ця думка полягає у "висуненні у якості провідної не прагматичної мети підготовки спеціаліста, цілі формування особистості здатної до саморозвитку в процесі навчання спеціаліста" [6, с.8] і, що принцип безперервності не вичерпується систематичним поповненням знань, удосконаленням умінь та навичок. Зазначається, що безперервність освітянського процесу не слід сприймати буквально, тому що "в принципі безперервності відображений головний орієнтир удосконалення системи освіти – досягнення цілісності освітянського процесу, інтегрованості усіх його етапів і ступенів" [7, с.19]. Виокремлення таких принципів відомчої професійної підготовки, як безперервність, інтегративність, цілісність, дозволяє визначити її три основні функції: а) компенсаторну – надає можливість поповнити знання, вміння й навички, що не були засвоєні особою рядового чи начальницького складу з різних причин; б) адаптуючу – дозволяє пристосувати працівника органів внутрішніх справ до мінливих запитів практики; в) розвиваючу – безперервний "розвиток та збагачення творчого потенціалу особистості" [8, с.15]. В деяких роботах ці функції розглядаються і як завдання системи безперервної освіти [9, с.15]. Тому викладене з логічною необхідністю створює можливість визначити поняття безперервної відомчої освіти Міністерства внутрішніх справ України як процес цілеспрямованого формування цілісної, всебічно й гармонійно розвинутої особистості особи рядового чи начальницького складу, забезпечуючий поступовий і узгоджений характер набуття й розвитку професійних знань, умінь та навичок, необхідних для високоякісного виконання завдань в сфері правоохоронної діяльності держави.

В контексті розгляду значення змісту відомчої освіти для професійної підготовки персоналу органів внутрішніх справ, цікавим є питання про структуру системи безперервної відомчої освіти. Нині

дехто з дослідників розглядає її як суворо ієрархічну вертикальну структуру, обіймаючу "власне установи освіти: учбові заклади, зайняті підготовкою членів суспільства до трудової і суспільної діяльності - заклади дошкільного виховання, загальноосвітня школа, учбові заклади професійної підготовки, учбові заклади для підвищення кваліфікації" [10, с.68]. Інші вважають, що обмеження системи освіти лише межами освітянських установ не віддзеркалює усієї об'єктивної реальності сучасної освітянської ситуації. Так, О.П. Владиславлев пише: "Системи безперервної освіти охоплюють в себе усі організаційно оформлені види і форми отримання знань" [11, с.77]. С.Г. Вершловський вважає, що сьогодні є усі "підстави ввести два виміри освіти – вертикальний (хронологічний), розуміємий як сукупність послідовності освітянських впливів на особистість протягом її життєвого розвитку, і горизонтальний (синхронний), сприймаємий як сукупність одночасного впливу на особистість різних освітянських каналів, впливаючих на особистість на будь-якому відтинку життя" [12, с.69].

Погоджуючись з С.Г. Вершловським, додамо: обидві ці "системи" мають єдину мету – розвиток особистості, підготовки її до професійної діяльності, постійне удосконалення знань, умінь та навичок останньої. Тому вони мають бути інтегровані в єдине ціле. Виходячи, з принципу єдності учбової і суспільно-практичної діяльності як основи цілісного розвитку людини, включення суспільно-практичної діяльності в розуміння безперервної освіти неминуче. У цьому дослідницькому ключі перспективною слід вважати точку зору, що в умовах інтенсивного розвитку правоохоронно-правозабезпечувальної діяльності держави органи, служби та підрозділи внутрішніх справ, поряд з відомчими освітянськими закладами, стають важливим інститутом безперервної професійної підготовки їх особового складу. Звідси наступний висновок, що система відомчої безперервної освіти має стати невід'ємним елементом кадрової функції в органах внутрішніх справ, збагатити останню, злитися з нею в єдине ціле. Поєднуючи це положення з основною метою відомчої освіти, треба вказати, що підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації персоналу та реальне проходження служби це не просто кореспондуючі поміж собою системи, а два аспекти єдиного процесу безперервного розвитку і професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Роль образования и расширения культурного кругозора в формировании активной жизненной позиции работников органов внутренних дел. -К., 1981.
2. Ануфриев М.І., Бандурка О.М., Ярмиш О.Н. Вищий заклад освіти МВС України: Наук.-практ. посібник. -Х., 1999.

3. Кудрявцев А.В. Проблемы организации непрерывной подготовки кадров в органах внутренних дел. -М., 1994.

4. Латкова И.А., Колонтаевская И.Ф. Профессиональная педагогика в работе с персоналом органов внутренних дел. -М., 1995.

5. Наказ МВС України "Про затвердження Типового положення про проходження практики курсантами (слухачами) вищих закладів освіти МВС України" від 30 грудня 1997 р., № 920. -К., 1997.

6. Формирование учебной деятельности студентов /Под ред. В.М. Ляудис. -М., 1989.

7. Вильнянский С.М. Теоретические основы непрерывного образования. -М., 1987.

8. Владиславлев А.П. Непрерывное образование. Проблемы и перспективы. -М., 1979.

9. Кононенко Б.И. Непрерывное образование – важное условие формирования работника нового типа. -Ташкент, 1981.

10. Теоретические основы непрерывного образования /Под ред В.Г. Онушкина. -М., 1987.

11. Владиславлев А.П. Непрерывное образование // Советская педагогика. -1978. -№ 7.

12. Вершловский В.Г. Общее образование взрослых: стимулы и мотивы. -М., 1987.

Надійшла до редколегії 25.09.2002

ГРИЦА Т.Г. ЗНАЧЕНИЕ ВЕДОМСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ ПОДГОТОВКИ РАБОТНИКОВ МВД УКРАИНЫ

Выполнен сопоставительный анализ методологии подготовки специалистов в области юриспруденции гражданскими и ведомственными учебными заведениями; показано значение ведомственной профессиональной подготовки в системе МВД Украины.

GRITSA T.G. VALUE OF DEPARTMENTAL FORMATION FOR OPENING-UP OF UKRAINE MIA EMPLOYERS

The comparative analysis of a methodology of opening-up of the specialists is executed in the field of jurisprudence by civil and departmental educational institutions: the value of departmental vocational training in a system MIA of Ukraine is rotund.

УДК 343.791

О.П. ДЯЧКІН

Юридична академія Міністерства внутрішніх справ

ВСТАНОВЛЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНІВ ЗА СТАТТЕЮ 188 КК УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Аналізується диспозиція ч.1 ст.188 КК України, зокрема, діяння та спосіб як ознаки об'єктивної сторони злочинів проти власності в КК України.

Однією з найпомітніших новел Розділу VI Особливої частини Кримінального кодексу України 2001 року "Злочини проти власності" є поява статті 188 "Викрадення шляхом демонтажу та іншим засобом електричних мереж, кабельних ліній зв'язку та їх обладнання". Новизна, актуальність та зміст цієї статті обумовлюють необхідність її наукового дослідження з метою забезпечення одноманітного тлумачення, застосування та удосконалення.

Особливої уваги заслуговує дослідження об'єктивної сторони злочинів, які охоплюються ст.188, бо саме вони, після вирішення питання про встановлення предмету злочинів, у найбільшій мірі визначають підстави кваліфікації за цією статтею та відмежування їх від суміжних злочинів: крадіжки, грабежу, розбою, вимагання, умисного знищення або пошкодження майна та інших.

"Викрадення шляхом демонтажу та іншим засо-

бом..." – так сформульовані види дій за ст.188. Але саме визначення діяння та способів його вчинення, як ознак об'єктивної сторони злочинів, передбачених статтею, викликають найбільше питань. Найважливішими із них мабуть є: "Чи охоплює ст.188, як спеціальна норма, суміжні злочини, передбачені в VI та інших розділах Особливої частини і, якщо так, то в якій мірі?" А також: "Наявність яких ознак злочину, що кваліфікується за ст.188, утворює необхідність його додаткової кваліфікації за сукупністю з іншими статтями, та якими саме?"

За однією з точок зору поняття викрадення у ст.188 охоплює протиправне безоплатне заволодіння вказаними предметами такими способами, як крадіжка і насильницький грабіж. А заволодіння предметами, передбаченими ст.188, шляхом насильницького грабежу, розбою чи вимагання потребує кваліфікації тільки за статтями 186, 187 або 189 КК. Викра-